

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ОГЛЯД ЗАРУБІЖНИХ ВИХОВНИХ ПІДХОДІВ ДО АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ІЗ СЕРЕДНЬОЇ АЗІЇ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Проаналізовано стан і можливості діючих зарубіжних підходів до формування виховної системи адаптації іноземних студентів у ВНЗ України. Розглянуто фактори різного рівня, що мають вплив на процес виховання студентської молоді – від міжнаціональних правових до традиційно-культурних. Серед виділених факторів особливу увагу приділено дистанції спілкування, впливу авторитету та переходу від довготривалої невизначеності. Висунуто гіпотезу про важливість урахування цих факторів при роботі куратора групи. Кураторство розглянуто через призму створення певних виховних систем для студентів із середньоазіатського регіону.

Ключові слова: інститут кураторства, взаємодія “куратор – студент”, адаптація іноземних у ВНЗ України, міжнаціональні правові та культурні відносини.

Двадцять перше століття характеризується глобальними змінами в усіх сферах економічного, політичного, соціального життя. Ці процеси охопили й сферу міжнаціональних і культурних відносин. Відбуваються зміни й у освіті. Все більше студентів із середньоазіатських регіонів здобувають освіту в українських навчальних закладах. При роботі з контингентом студентів із середньоазіатського регіону країн СНД, насамперед, з незалежного Туркменістану, викладачі ВНЗ стикаються із своєрідністю давньої азіатської культури з усіма її позитивними й негативними сторонами. До позитивних слід віднести утворення нового культурного потенціалу та взаємозбагачення культур і шанс віднайти нове дихання для творчості при збереженні тих цінностей, які дотепер були в основі виховання молодого покоління. До негативних – усі ті моменти непорозуміння між метою і завданнями їх приїзду на навчання (з огляду не тільки на їх власний розсуд, а й на думку викладачів), на які впливають етнічні стереотипи у спілкуванні, що перешкоджають як вихованню міжкультурного середовища, так і їх взаємодії [1]. Хоча всі ці моменти – об’єктивні аспекти історичного процесу, розгляд яких не є предметом нашого дослідження, а суб’єктивним є визначення шляхів, які дали б змогу розглядати виховний процес взаємодії у ВНЗ як оптимальне усвідомлення обома сторонами його “законів” і врегулювання помилок у межах навчання. Цей процес можемо описати як “методологію” [2]. Таким чином, існує дві сторони процесу виховання: об’єктивна, яка відносно активно впливає на всі фактори, у тому числі й пізнавальні, та суб’єктивна, до якої входить дещо пасивне розуміння завдань і аргументування їх важливості й послідовності виконання [3, с. 21]. Процес регулювання між сторонами виховної системи здійснюється при посередництві куратора. Функціонування системи можна назвати вихованням, а усвідомлення в історичному об’єктивному процесі – методо-

логією. Завдання – визначити, за яких умов обидві сторони процесу, що сходяться в процесі навчання – представники активної приймаючої сторони в Україні разом зі студентами середньоазіатського регіону, незважаючи на всю об'єктивну їх відмінність, – усвідомлюють виховні зусилля. Усвідомлення власних культурних “образів” усередині виховного процесу дає можливість визначення “рушіїв” свідомості як “понять” або термінологічного словника, що створюють міжособистісне середовище, яке дає змогу адаптуватись людині як особистості. Умовою виконання завдання щодо визначення ролі національного у єдності з історичним є пошук детермінант соціального процесу, які впливають на міжнаціональні відносини [4]. Результат роботи – створення методології розбудови виховної системи, пошук детермінант пізнавального процесу, які впливають на створення образу взаємодії при вихованні, а також розв'язання його суперечностей в умовах формального, ціннісного та особистісного ставлення до виховання [5, с. 19].

Нині існує аналоговий підхід до створення методології виховної системи при адаптації іноземних студентів. Завдання адаптації студентів середньоазіатського регіону в Україні у вітчизняній педагогіці теоретично досліджене недостатньо повно. Опубліковані результати тільки практичного досвіду кураторства без виділення завдань і способів побудови самої системи виховання (В. Белікова В. Будько, М. Васильєва, В. Павленко, С. Таглін). Обмаль робіт, у яких висвітлені правові аспекти визначення рівня готовності студента до переходу від багатукладної і водночас авторитарно організованої освітньої системи до навчання в Україні, яке регулюється чіткими правовими актами. Питання роботи з іноземними студентами викладені у роботах таких зарубіжних дослідників, як Г. Нельсон, В. Ель Бакарі та М. Фаті. В організації виховної системи домінують суб'єктивно оформлені національні стереотипи, які тяжіють до авторитаризму, колективізму, запобігання довготривалій невизначеності. Необхідне для початкової школи викорінювання або, навпаки, беззастережне прийняття національного начала й пристосування до стереотипів національної практики непридатне для побудови гнучкої й керованої за цілями дидактики вищої школи й відповідного до неї виховання на основі самоосвіти.

Отже, розробка виховної системи надасть поштовх до формулювання у правовому полі вимог до освітнього процесу, оскільки виключить посилення на міжнаціональну конфліктність і необхідність практики переведення студента у змішані групи, що буцімто замінять виховання пристосуванням до нових умов. Меті створення виховної міжнаціональної системи у ВНЗ мало відповідають, з одного боку, традиційні й національно орієнтовані системи, а з іншого – інноваційно-технологічні системи через їхнє надмірне абстрагування. Водночас у цих системах зберігається інтерес до розвитку колективних форм виховання й застосування відповідних до них методів, що демонструють успішність у традиційному середовищі. Цю мету мають досягти засоби педагогіки, які розвивають у студентів більш активну позицію у навчанні. На користь такого вибору, висвітленого у пра-

цях сучасних українських і зарубіжних дослідників свідчить багата ініціативами діяльність самих студентів у групі під керівництвом кураторів.

Мета статті – проаналізувати й систематизувати сучасні зарубіжні виховні системи адаптації студентів середньоазіатського регіону у ВНЗ, що забезпечать активніший перехід від традиційного виховання, орієнтованого на усталені принципи, до розвитку активного міжнародного освітнього спілкування шляхом підвищення виховної ролі куратора.

Аналізу виховного аспекту діяльності кураторів у зарубіжній літературі присвячено чимало робіт. З-поміж них необхідно виділити роботи, які аналізують співвідношення у практиці морального виховання моментів мотивації або особистої відповідальності та свободи вільного вибору форми поведінки з методологічних позицій. Останніми роками набула поширення тенденція більш толерантного ставлення до можливості вільних дій, відходу від позицій соціального біхевіоризму, притаманного ХХ ст. Окрім розвитку так званого компатибілізму [6] (позиції, що допускає поєднання теоретичних засад детермінізму та вільного вибору людини) поширюється критика надмірного застосування інструменталізму, що відмежовує особисту відповідальність за вибір від соціальної відповідальності. Хоча зараз мова йде тільки про теоретичну розвідку в межах мисленневого експерименту та ще й за рахунок деяких притаманних раціональності гносеологічних припущень (зокрема непізнавальності кінцевих обставин вибору), у соціальній практиці вже почалося її практичне обґрунтування. Так, з'являється література щодо оцінювання глибини змін у процесі розвитку особистості й аналізуються прийнятні та неприйнятні засади щодо відходу від суцільного контролю [7]. На наш погляд, серед широкого спектру робіт у цій царині більш цікавими є роботи, в яких зосереджено увагу на перспективи “самостворення”, що характерним є для класичних етичних систем. Останні вважають за необхідне звертатися до почуттів людини, постулюючи їх основний вплив на взаємодію при вихованні [8, с. 221]. Зокрема, у роботі Овід Корта [9] розглядають загальні підходи до конструювання культурної адаптації при формуванні виховних систем для студентів із середньоазіатського регіону. Автор вдається до класифікації основних типів стосунків між викладачем і студентами та використовує специфікацію традиційних інституцій у середньоазіатських країнах. Дослідження спрямоване на розрізнення традиційних виховних систем відносно різних джерел культури виховання, зокрема розглянуто чільне місце у виховних системах Центральної Азії родинних традицій і традиції спілкування з посторонніми, що впливають на подальше виховання молоді. Дослідження спрямоване на розгляд фактору пристосування міжкультурного виховання до національного середовища. У роботі Тіма Хатчера [10] міститься розгляд експериментальних даних щодо адаптації виховних методик у сучасних умовах і теоретичне обґрунтування необхідності формування змішаної системи європейських та азіатських методів виховання. Основною ідеєю цієї роботи є заклик до проведення досліджень соціальних відмінностей, що виявляють-

ся в процесі міжкультурної освіти та професійної підготовки. Ці змішані методи виховання, запропоновані для адаптованого виховного підходу, не є всеохоплюючою виховною системою. Натомість у статті пропонується, щоб змішані методики були розроблені для кожного з культурних контекстів. Тому є необхідність в окремих виховних підходах, що мають супроводжувати основні цілі в навчанні та відповідати соціальним очікуванням студентів від культури приймаючої країни. Те, що слід робити, – це не жорстка інструкція, а рекомендація: набір методик, а, швидше, приклад, який ілюструє використання зокрема етнографічного підходу до дослідження, що веде до контекстуалізації методики навчання. Так, наприклад, необхідно адаптувати студентів, які сповідують іслам і здобули освіту раніше в іншому освітньому середовищі, а нині навчаються в освітній системі України, в якій стимулюється більш діалогічний підхід. У дослідженні не йде мова про повернення до виховних методів, подібних до тих, що існували в попередніх освітніх установах. Автори не вказують на перевагу звичайного стимулювання, який використовується в їх рідних навчальних закладах. Замість цього вони пропонують систему, в якій включено діалог з викладачем чи куратором, але таку систему, в якій викладачеві належить важлива роль у процесі навчання. Такий підхід, окрім звернення до культурної цінності сили, з домінуванням дистанції між викладачем та студентом, забезпечує студентів відчуття безпеки при спілкуванні на теми, пов'язані із повсякденними питаннями, які потребують допомоги куратора щодо формування поведінки у власному культурному середовищі.

У роботі Фатьми Міцікаці [11] висвітлено проблеми, пов'язані з міжкультурним взаємопорозумінням у Середній Азії, та намічено шляхи досягнення партнерства за допомогою вищої освіти. У цій роботі вивчались умови створення міжкультурного взаємопорозуміння і партнерства шляхом встановлення системи для застосування полікультурних навчальних програм, втілення стратегій багатомовної освіти та стратегій академічної мобільності й більш гнучкої системи безперервної освіти. Розглянуто адміністративні можливості політики в міжкультурному взаємопорозумінні та партнерстві у вищих навчальних закладах Казахстану, Киргизької Республіки, Таджикистану, Туркменістану та Узбекистану. Автор дійшла висновку, що на соціальні, культурні й освітні контексти цих країн вплинули як міжрегіональні та міжнародні діалоги, так і політика партнерства між їх вищими навчальними закладами. До 2014 р. значні зусилля в середньоазіатських університетах, за винятком Туркменістану, спрямовувалася на рівні держави на просування міжкультурного діалогу та партнерства за допомогою вищої освіти. Зокрема автор відмічає істотні зміни у сфері освіти Туркменістану. На відміну від політики стримування іноземного впливу на освіту за часів попереднього президента здійснено рішучий крок до визнання дипломів, які отримані у ВНЗ інших держав – Росії, Туреччини, України. Прийнято рішення про збільшення терміну навчання у середній школі, оскільки 9-річна початкова й середня школа не може забезпечити

достатнього рівня знань і вимагає від майбутніх студентів додаткового часу на період адаптації, що призводить до некомфортності процесу інтернаціоналізації в освіті. Діалогові заважають обмеження в обміні кваліфікованими науковими кадрами. Так, найважливішим завданням в освітній політиці є відхід від ізоляційних установок. У ряді робіт проаналізовано значущість впливу етнокультурних розбіжностей на виховні якості освітньої системи, зокрема в контексті бездумного перенесення західноєвропейських підходів до нового міжкультурного середовища. Виявляється, що всупереч заявам деяких авторів щодо успіху адаптації нових методик у середньоазіатському регіоні виявляється ефект впливу власної культури, яка бажає зберегти свої позиції. Але така тенденція більше притаманна далекосхідним культурам. Носії культури, які мотивують свої дії зацікавленістю до збереження гідності перед лицем постороннього впливу, не виказують зовнішнього спротиву “успіху” вихователя. Отже, гостинно прийнятий європейський вихователь може навіть не усвідомлювати свого неуспіху. Таким чином, дослідники виокремлюють деякі можливі принципи, на яких формується “симбіоз”, так звана змішана система з європейських і середньоазіатських підходів до виховання: прийняття, уважності та запобігання доготривалій невизначеності [7, с. 23–24]. Ми можемо побачити перелік зауважень до адаптації методики виховання в чужому культурному й педагогічному середовищі у праці Кноулза [12]:

1. *Самооцінка*: Я-концепції рухаються від залежної особистості до буття самостійної людини.

2. *Досвід*: накопичується зростаючий резервуар досвіду, який дає все більше ресурсів для навчання. Основними методами в галузі освіти є емпіричні методи – лабораторні експерименти, дискусії, моделювання.

3. *Готовність до навчання*: готовність вчитися все більш орієнтована на розвиток спілкування та зміцнення соціальної ролі.

4. *Орієнтація на навчання*: тимчасова перспектива змінюється від очікування безпосереднього застосування знань до орієнтації на навчання суб'єкта, яка спільно створює виховний процес [12, с. 44–45].

5. *Мотивація до навчання*: мотив до навчання стає внутрішнім [12, с. 45].

Своє належне місце отримує оцінка можливого застосування так званих “універсальних підходів” до виховання. Виявляється, що не всі засоби виховання можуть бути беззаперечно перенесені із культури в культуру. Так, тлумачення казок африканських народів, які не мають писемності, не можуть бути перенесені як виховний засіб, скажімо, в англійській школі з розвиненими вимогами до писемного виду знання [7, с. 22]. Також не виправданим є застосування методу “проб та помилок”, який на перший погляд видається універсальним, але найменше включає вихователя до міжкультурного спілкування. У цьому контексті дослідницька позиція потребує подальшого звернення до спеціальних філософсько-освітніх досліджень. Частина їх щодо азіатського контексту в регіонах співдружності незалежних держав (СНД) ми можемо знайти у зарубіжних дослідників, зок-

рема Г. Нельсона, В. Ель Бакарі та М. Фаті [10]. При вихованні азербайджанських студентів було підтверджено факт впливу факторів на методику адаптації та визначено три індекси адаптованості виховних методів:

1. Індекс дистанції влади.
2. Індекс колективізму/індивідуалізму.
3. Індекс толерантності до невизначеності.

Зараз спостерігається численність емпіричних досліджень в англomовному просторі педагогічної літератури. Але наявна певна неясність щодо теоретичних засад адаптації виховання іноземних студентів. Це виявляється не тільки в посиланні на спеціальні етнографічні дослідження та критику “класичної” європейської методології виховання, а й у відсутності єдиного підходу до принципів оцінювання адаптованості, що не дає можливості спланувати саму систему. Але аналізуючи деякі роботи [10], можна зробити висновок щодо перспективи розгляду адаптації середньоазіатських студентів, опираючись на принципи навчання, які були розроблені у країнах СНД. Зокрема деякі посилання на практику вітчизняного виховання роблять ці дослідження ще більш цікавими як приклад для розвитку вітчизняного досвіду в контексті європейської теорії та методики професійного виховання. Так, серед друкованих англomовних періодичних видань у цьому аспекті виділяється “International Journal of Mentoring and Coaching in Education”. На його сторінках відзначається стаття Девіда Стар-Гласса [14], яка присвячена розробці методики виховання на початкових етапах інтернаціоналізації у ВНЗ. Особливу увагу приділено процесу переходу від виховання без кураторства до кураторського. Але автор розуміє кураторство як досить ритуальний акт, який спочатку вимагає переоцінки культурних уявлень для учасників різної національної належності. У статті зазначено, що, виходячи зі стартових позицій куратора та студентів, можна з успіхом впливати на виховний підхід до визначення кураторства як на міжособистісному, так і на освітньому рівнях. Останнє важливо у тому випадку, коли куратор і студент дуже різняться між собою у вимірі національних розбіжностей. Використання підходу, який отримав назву лімінального, може бути особливо цінним для студентів, які мають різний попередній освітній досвід. Таким чином, ця стаття передбачає корисну інформацію для фахівців-практиків, особливо в академічному середовищі. Крім того, неабияку зацікавленість викликали доповіді учасників міжнародних конференцій, зокрема International Teacher Educational Conference (остання відбулася у м. Дубай, ОАЕ, 5–7 лютого 2014 р). Цікаву інтерпретацію тематики адаптації студентів, носіїв іншомовних культур, наведено у доповіді Аліни Кальяну, організатора виховної роботи університету зі штату Монтана (США) [15]. Вона приділила навіть більшу увагу соціальній і культурній інтеграції студентів у процесі виховання, аніж власне процесу навчання.

Висновки. Таким чином, науковий аналіз сучасних зарубіжних виховних систем з адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ України дав змогу систематизувати фактори, які впливають на створення найбільш

сприятливого середовища для міжкультурного й міжнаціонального діалогу в правовому освітньому та виховному полі сучасної інтернаціональної освіти. Встановлено, що найбільш впливовими є ті фактори, які свідчать про особистісний вплив куратора на розвиток адаптивного виховання студентів.

Подальшого дослідження потребують питання впровадження методологічних засад виховної системи адаптації іноземних студентів у практику роботи куратора та інтеграція найоптимальніших систем у навчально-виховний процес ВНЗ України шляхом розробки інтерактивних методів навчання і виховання.

Список використаної літератури

1. Павленко В. М. Етнопсихологія : навч. посіб. / В. М. Павленко, С. О. Таглін. – Київ : Сфера, 1999. – 408 с.
2. Гессен С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию : учеб. пособ. для вузов / С. И. Гессен. – Москва : Школа-Пресс, 1995. – 448 с.
3. Strawson P. F. Freedom and resentment / P. F. Strawson // Freedom and resentment and other essays. – Routledge, 1974. – 278 p.
4. Будко В. В. Выбор альтернатив педагогики и философии образования [Электронный ресурс] / В. В. Будко, М. П. Васильева // Актуальні проблеми філософії освіти та освітніх технологій : звіт про науково-дослідну роботу; Укр. інж.-пед.акад. – 2011. № 8–9. – С. 6–19. – Режим доступа: <http://repo.uira.edu.ua/jspui/handle/123456789/1325>.
5. Баженов А. В. Критерии выбора альтернатив соответствия педагогических технологий субъекта психического образа [Электронный ресурс] / А.В. Баженов // Актуальні проблеми філософії освіти та освітніх технологій : звіт про науково-дослідну роботу; Укр. інж.-пед.акад. – 2011. – № 8–9. – С. 20–32. – Режим доступа: <http://repo.uira.edu.ua/jspui/handle/123456789/1325>.
6. Frankfurt Harry G. Alternate Possibilities and Moral Responsibility / G. Frankfurt Harry // The Journal of Philosophy. – Dec. 4. – 1969. – Vol. 66. – № 23. – P. 829–839.
7. Welleman D. Well-being and time. Pacific Philosophical Quarterly 72 [Electronic resource] / David Welleman. – University of Southern California, 1991. – P. 48–77. – Mode of access: <https://ru.scribd.com/doc/8336955/Well-Being-and-Time>.
8. Strawson G. Episodic Ethics / Galen Strawson // Real Materialism and other essays. – Oxford University Press. 2008. – 489 p.
9. Kort O. Philosophy and Methodology of Education in Central Asia Context [Electronic resource] / Ovid Kort. – Mode of access: www.e-aaa.info/files/Articles/Korot2010.pdf
10. Hatcher T. Towards Culturally Appropriate Adult Education Methodologies for Bible Translators: Comparing Central Asian and Western Educational Practices [Electronic resource] / Tim Hatcher. – Mode of access: http://www.lopdf.net/preview/H9GT-kG1N7LFbZCm6HcHaznVHrO11Tqn3p4r_Q_Vm2lw,/Towards-Culturally-Appropriate-Adult-Education.html?query=Malcolm-Knowles-Adult-Education
11. Mizikaci F. The Challenges of Intercultural Understanding in the Central Asia Countries: Achieving Partnerships through Higher Education [Electronic resource] / Fatma Mizikaci // Eurasian Inter-university Dialogues on Cooperation for Higher Education Development / editors: Peter J. Wells and Eric Gilder. – Bucharest, 2011. – P. 121–138. – Mode of access: http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/32431995/Eurasian_Inter-university_Dialogues_18_11_2011.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAJ56TQJRTWSMTN-PEA&Expires=1400780922&Signature=ody0VKwsPGbdLOoOHAkX30Ch0yo%3D.
12. Knowles M. The Adult Learner / Malcolm Knowles, Elwood Holton, Richard Swanson. – 5-th ed. – Houston : Gulf Publishing Company, 1998.
13. Nelson Gayle L. A Cross-Cultural Study of Egyptian and U.S. Education Based on Hofstede's Four-Dimensional Model of Cultural Differences / Gayle L. Nelson, El Bakary Wguida, Fathi Maha // International Education. 26. – 1996. – № 1. – P. 56–76.

14. Starr-Glass D. Threshold work: sustaining liminality in mentoring international students / David Starr-Glass // International Journal of Mentoring and Coaching in Education. – 2013. – Vol. 2. – Iss: 2. – P. 109–121.

15. Calianu Alina E. Integration and its place in the education system [Electronic resource] / Alina E. Calianu. – Mode of access: https://www.academia.edu/6927439/integration_and_its_place_in_the_education_system.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2015.

Баженов А. В., Гвалтук О. И. Методологический обзор зарубежных воспитательных систем адаптации студентов из Средней Азии в высших учебных заведениях Украины

Проанализировано состояние и возможности действующих зарубежных подходов к формированию воспитательной системы адаптации иностранных студентов в вузах Украины. Рассмотрены факторы разного уровня, влияющие на процесс воспитания от межнациональных правовых до традиционно-культурных. Среди выделенных факторов особое внимание уделяется дистанции общения, влиянию авторитета и перехода от длительной неопределенности. Выдвигается гипотеза важности учета этих факторов при работе куратора. Кураторство рассматривается в разрезе создания определенных воспитательных систем для студентов из среднеазиатского региона.

Ключевые слова: кураторство, взаимодействие “наставник – воспитываемый”, адаптация, иностранные студенты их среднеазиатских стран, учебные заведения Украины.

Bazhenov A., Gvaltyuk O. Methodological Review of Foreign Mentoring's Systems of Adaptation of Students from Central Asia Region in High School Education in Ukraine

Adaptation of foreign students to the Ukrainian high schools is defined as the process of active adaptation to the conditions of student life. The new social environment; development of the educational environment include new attitude to the profession, educational standards, assessments, methods of self-study in the new dormitory. This are laid the conceptual provisions that define methodological directions of research. The main conceptual point is that every foreign student as a unique personality of the subject's own abilities to go beyond the continuous flow of everyday social and ordinary educational practices, to see the future professional transformations. This enables foreign students to take education tasks internally, to understand and evaluate the difficulties and inconsistencies of various aspects of an education. In first of all mentoring activities aims to teach independent and constructive resolving tasks in accordance with their values. They consider each complication as a stimulus for further professional and personal developments, overcoming their limits. Foreign students to constantly search for new opportunities in the self-study and professional activities. The second conceptual point is that at the stage entrance of foreign students in learning activities is providing them with skilled care in shaping orientation's space of personal and professional developments which are aimed at providing maximum personal self-controlling behavior. Any assistance, which consider both psychological and pedagogical assistance for the adaptation of international students should be represented by a system of organizational, diagnostic, educational and developmental activities for students. Third conceptual point aimed at educational adaptation of foreign students provides for their active interaction with the field of cultural education space as a special social and an educational environment. The process of adaptation stems from value-orientation unity of the group, where the students change system of norms, principles and values of teaching for sake their own educational careers.

Key words: mentoring, mentor-students interactions, adaptation, international students from Middle Asia, Ukrainian academies.